

DOI: 10.31376/2411-5177-2019-7-37-44

УДК 355.094.1(477) Болбочан

Прокопчук В. С.

ТРАГЕДІЯ ПОЛКОВНИКА П.Ф. БОЛБОЧАНА (ДО 100-РІЧЧЯ СТРАТИ НА СТ. БАЛИН)

Стаття присвячена діяльності в роки визвольних змагань командувача Запорізького корпусу Дієвої армії УНР Петра Федоровича Болбочана, останнім трагічним сторінкам його життя.

Доведено, що на всіх етапах війни – за Центральної Ради, Гетьманату Павла Скоропадського, Директорії – займав він проукраїнську позицію, відстоював незалежність України. У грудні 1917 р. розпочав українізацію в Проскуріві на Поділлі 5-го армійського корпусу і, незважаючи на протидію російського корпусного командування та проросійськи налаштованого корпусного солдатського комітету, привів до Києва сформований ним загін, протистояв наступу М. Муравйова. Згодом у складі Запорозької дивізії командував полком, з 9 квітня 1918 року – 1-ю дивізією Запорозького корпусу, визволяв Харків. Із спеціально виділеною групою військ провів вдалу військову операцію з визволення Криму, 24 квітня взяв Сімферополь. Під час Гетьманату прославився в боях на Чернігівщині, отримав чин полковника. Виступив проти окупації України австро-німецькими військами, підтримав повстання, очолене Директорією. Як командувач фронту у званні отамана П.Ф. Болбочан у важких умовах протистояв російським та німецьким військам на Лівобережжі, але позбавлений підтримки змушений був відступити спочатку з Харкова, а долі і з Полтави. Заарештований 22 січня 1919 р. наближеним до С. Петлюри сотником О. Волохом до 26 червня – дня страти перебував в опалі та під домашнім арештом.

Встановлено, що й досі не має єдності в оцінці причин арешту і розстрілу видатного воєначальника: тогочасне керівництво, зокрема голова уряду І. Мазепа та ін., вважали П.Ф. Болбочана заколотником, представником правих сил, які з його допомогою хотіли взяти владу в свої руки, більшість авторів досліджень та мемуарів бачали причину в недружелюбному ставленні до надто прямолінійного військовика Головного отамана Симона Петлюри. У роки незалежності він повернувся до сучасників як патріот, непримиренний захисник української державності, національної незалежності.

Ключові слова: Дієва армія УНР, Головний отаман, Державний інспектор, Наказний отаман, Надзвичайний військовий суд, Товариство запорожців імені полковника П. Болбочана.

Про військову діяльність полковника армії УНР Петра Болбочана написано чимало. Найперші спогади, потрактування дали учасники національно-визвольних змагань В. Винниченко, І. Мазепа, Б. Мартос, Б. Монкевич М., Середа, С. Шемет, Я. Штендера [7-8, 10-13, 17-18]. Оцінки різні: ті, хто служив з П.Ф. Болбочаном, бачать у ньому зразок відданості українській справі, мудрого військовика, хороброго й винахідливого. Представники державного керівництва, зокрема В. Винниченко, Б. Мартос, навішали йому ярлик анархіста, реакціонера, у такий спосіб віддячуючи за пряму й відкриту критику на їх адресу. Більш помірковану оцінку знаходимо в „Енциклопедії українознавства”: „Болбочан Петро (1883-1919), полк. Армії УНР, здібний організатор і визначний стратег... 9.6.1919 у Проскуріві зробив спробу самовільно стати на чолі Запор. корпусу і за вироком Воєнно-Польового суду був розстріляний біля ст. Балин на Поділлі” [9, с.152]. У роки незалежності з’явилося два глибоких дослідження – монографії В. Сідака, Т. Осташко, Т. Вронської „Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника” [14] та П. Брицького і Є. Юрійчук „Жертва української революції: трагічна доля полковника П. Болбочана” [6]. Базуючись на архівних документах, автори глибоко проаналізували життєвий шлях і військову діяльність полковника Болбочана П.Ф., довели відсутність підстав для розстрілу й піддали таким чином науковій і моральній реабілітації його чесне ім’я.

Автор ставить мету у зв'язку із сторіччям страти полковника П.Ф. Болбочана більш детально висвітити останні сторінки його життя - трагічні події червня 1919 року.

Петро Федорович Болбочан - буковинець, народився 5 жовтня 1883 року в с. Гіджеу (нині – с. Ярівка Хотинського району Чернівецької області) у сім'ї священника. Послужний список капітана 38-го піхотного Тобольського полку в колонці 6-ій „Де виховувався” фіксує два навчальних заклади: Кишинівську духовну семінарію і Чугуївське піхотне юнкерське училище, в якому навчався протягом 1905-1909 рр. Ще в училищі демонстрував українські симпатії, організувавши гурток для поширення рідного слова.

У лавах 38-го Тобольського полку пройшов фронтовими дорогами Першої світової, дослужився до чину підполковника й отримав п'ять бойових нагород, зокрема ордени Св. Анни і Св. Станіслава 2 і 3 ступенів кожен. Командував кулеметним і розвідувальним підрозділами полку, завідував школою прапорщиків, був полковим ад'ютантом-керівником полкової канцелярії, командував запасним полком [3].

Революційні події 1917 року застали на Поділлі. Підполковник П. Болбочан відав обозом 5-го корпусу російської армії. Захоплений підйомом національної свідомості, як українець, взявся за непопулярну серед російського корпусного командування справу українізації, намагаючись з офіцерів і солдатів - українців створити в Проскуріві (нині - м. Хмельницький) окрему національну військову частину. Після тривалих зносин з Генеральним секретарем військових справ Центральної Ради 22 листопада 1917 року був призначений командиром сформованого ним 1-го Українського республіканського пішого полку [14, с. 10-11]. Так визначився шлях П.Ф. Болбочана в революцію.

На базі групи, яку привів до Києва напередодні наступу М. Муравйова, був сформований Республіканський курінь - близько 500 бійців і старшин у складі Сердюцької дивізії. Підрозділ брав активну участь у боях з наступаючим противником. Невдовзі Республіканський курінь був реорганізований у 2-ий Запорізький піший курінь і приєднаний до Окремого Запорізького загону генерала К. Прісовського. У ніч з 8 на 9 лютого 1918 року під час відступу українських військ у с. Гнатівка недалеко Києва відбулася нарада командного складу з метою об'єднання військових частин для спільних дій. Однак С. Петлюра зі своїм гайдамацьким підрозділом відмовився ввійти до складу Окремого Запорізького загону, на що П. Болбочан зауважив С. Петлюрі, що він „зі своїх персональних дрібних мотивів став на перешкоді тому об'єднанню, яке могло врятувати останки української збройної сили від знищення” [6, с. 14]. Звідси бере початок недружелюбне ставлення С. Петлюри до П. Болбочана, яке згодом усугубилося й привело до розправи над прямолінійним полковником.

У Житомирі, де тимчасово осіла Центральна Рада та її уряд, П.Ф. Болбочан очолював губернську військову комендатуру. Після визволення Києва окремих Запорізький загін був реорганізований у Запорізьку дивізію під командуванням генерала З. Натієва. У її складі воював Запорізький піший полк П.Ф. Болбочана. Під час визволення Полтавщини та Харківщини підполковник П.Ф. Болбочан виявив високі командирські якості, наявність бойового досвіду. За його голову більшовицьке командування обіцяло 50 тис. крб., вчинило два замаху, а російські добровольці заочно винесли йому смертний вирок. 9 квітня 1918 року, після взяття Харкова, дивізія була розгорнута в корпус, 1-у Запорізьку дивізію якого очолив П.Ф. Болбочан. За таємним усним наказом військового міністра О. Жуковського спеціально виділена зі складу корпусу група військ під командуванням П. Болбочана за період 10-27 квітня 1918 року,

випереджуючи 15-у німецьку дивізію генерала фон Коша, з боєм взяла Крим, 24 квітня вступила у Сімферополь. Однак після німецького ультиматуму за наказом з Києва вимушена була повернутися в район Мелітополя[6, с.24-29].

Під час Гетьманату Запорізький корпус підтримав дії П. Скоропадського, спрямовані на утвердження незалежної Української держави. І коли німці не могли справитися з наступом більшовицьких військ на Чернігівщині, гетьман направив туди полк з бригади генерала Бочковського. «Этот полк дрался очень недурно под командой Болбочана», - пізніше зазначив у мемуарах гетьман[15,с.296]. 5 листопада 1918 року П.Ф. Болбочан отримав чин полковника армії Української держави. Мав у нього неодноразові авдієнції. Під час останньої намагався навернути П. Скоропадського до співпраці з українськими партіями, пропонував очолити повстання проти окупантів, що назріло. А коли гетьман не прийняв пораду, П. Ф. Болбочан відверто заявив, що «в разі повстання не буде його підтримувати»[15,с.318].

ЗаДиректорії полковник П.Ф. Болбочан, а згодом і отаман, що в Армії УНР прирівнювалося до генеральського звання, став командувачем Лівобережного фронту. Стосунки з керівництвом Директорії, зокрема В. Винниченком, склалися не кращим чином. Він критикував очільників Директорії за хитання в бік більшовицької Росії, дезорганізацію місцевої влади, анархію у війську. І коли П.Ф. Болбочан під тиском російських і німецьких сил відступив спочатку із Харкова, потім - із Полтави, його противники, знаючи характер цих відносин, скористалися моментом. 22 січня 1919 р. о 5-ій ранку наблизений до С. Петлюри сотник О. Волох - командир Богданівського полку заарештував П.Ф. Болбочана і його штаб. У телеграмі Головному отаману С. Петлюрі О. Волох повідомив: «Сучасне становище примусило мене заарештувати отамана Болбочана з його штабом і вступити в тимчасове керування Запорізьким корпусом...»[15,с.59]. Ця виходка сотника була сприйнята С. Петлюрою спокійно. А коли через п'ять місяців Болбочан П.Ф. з наказу Державного інспектора М. Гавришка вирішив взяти на себе командування своїм же Запорізьким корпусом, то коштувало йому життя. Але повернемося до січневих подій.

П.Ф. Болбочан відкинув пропозицію відбити у О. Волоха штаб, намагаючись не допустити кровопролиття, і зажадав негайно доставити його до Києва, щоб розібратися в ситуації. 24 січня 1919 року він був вже в Києві, перебував під домашнім арештом у готелі „Континенталь” у кімнаті №22, поруч з якою знаходились апартаменти С. Петлюри та інших членів уряду. Але ніхто „не знайшов часу” прийняти опального отамана. Тим часом у його київській квартирі був проведений обшук. 26 січня П. Болбочан надсилав Головному отаману С. Петлюрі першого відкритого листа, який характеризує його прямоту, запальність, глибоке вболівання за долю армії та України: «За що я заарештований? Може за те, що по першому заклику Директорії енергійно піднявся до повстання і своїми діями рішив судьбу повстання на всій Україні? Може, за мої гучні перемоги? Може за те, що я передбачав, що за повстанням буде анархія і вимагав організованості, а не демагогії і не боявся це Вам в вічі казати... Скажіть, будь-ласка, що Ви зробили доброго за весь час? Скажіть, чи було хоть одно Ваше розпорядження з самого початку повстання, а не популяризація Вашого імені, що не руйнувало би армію, з чим я боровся весь час?... Ви всі винуваті, бо Ви не можете розбиратися в самих простих життєвих питаннях, а лізете в міністри, лізете в керівники Великої Держави, лізете в законодавці...»[15,с.195]. Підстав до арешту, а тим більше суду цього разу не виявилось, окрім однієї - розумних, чесних і відвертих ніколи не любили. Тому й „проковтнув” С. Петлюра виходку О. Волоха, як і цього листа П. Болбочана.

Спочатку його відправили до Станіслава (нині-Івано-Франківськ). Під час кількомісячного перебування під домашнім арештом П. Болбочану поступила пропозиція галичан влитися в їх армію, з чим не погодився Головний отаман. Зі Ставкою П. Болбочан переїхав до Тернополя, зустрівся з С. Петлюрою і отримав пропозицію відбути до Італії для формування з військовополонених українських підрозділів. Перед від'їздом вирішив попрощатися із запорожцями, які кликали до себе. 6 червня 1919 р., у день визволення Проскурова військами Запорізького корпусу, через Волочиськ прибув до міста. А далі справи

розгорталися блискавично, некеровано і фатально для отамана П.Ф. Болбочана. Наведемо хроніку подій:

7 червня

- ♦ У Проскуріві відбулася зустріч з комдивом Осмоловським, державним інспектором Гавришком, командирами полків Зельницьким, Дяченком та ін.

- ♦ Цього дня зібрання полковників Запорізької групи військ Дієвої армії УНР звернулося до державного інспектора М. Гавришка із заявою: «Рішуче вимагаємо аби на нашу групу був негайно призначений от. Болбочан - людина чисто військова, це наше вимагання ми будемо підтримувати усіма маючимися в наших руках засобами»[1].

- ♦ Державний інспектор Запорізької групи полковник М. Гавришко звернувся до командуючого цією групою військ отамана В. Сальського: «Аби спасти єдину надію України запоріжців від розвалу на підставі §1 закону від 13 травня с/р про Державну Інспектуру я цим пропоную Вам негайно здати свої обов'язки отаману Болбочану, а щоб уникнути неізбїжного кровопролиття, наказую Вам не перечити наказам командуючого військами групи Отамана Болбочана, позаяк Ви мною усуваєтесь з займаної Вами посади»[2].

- ♦ Державний інспектор М. Гавришко наказав П. Болбочану «... негайно вступити в командування військами Запорожської групи» [1, арк.16].

- ♦ Листом Ч. 47 М. Гавришко доповів Головному отаману Армії УНР про віддані ним накази: «Доношу, що сьогодні до мене, як представника державного уряду, звернулися полковники полків дорученої моїй інспектурі Запорожської групи з заявою, копію якої додаю... Аби охоронити армію від розпаду, призначив отамана Болбочана Командуючим Запорожською групою, до якого козаки та старшини відносяться з великою любов'ю і кожний гаразд життя за його положити... Війська впевнені, що у Вас залишиться таке ж відношення до них як і раніш і ви їм ствердите це призначення»[5].

8 червня

- ♦ О 9-ій до штабу в готелі «Венеція» на Олександрівській вулиці (нині - Проскурівська) прибув отаман П.Ф. Болбочан, а з ним начдив 7-ої дивізії Осмоловський, кінний полк, інші підрозділи, оркестр. У цей час 6 і 8 дивізії вели бій між Проскурівим і ст. Богданівкою. Відбулися переговори про передачу командування. В. Сальський не згоджувався, зателефонував у Чорний Острів, де знаходилася Ставка, і отримав усний наказ Головного отамана С. Петлюри почекати приїзду Головного державного інспектора Кедровського.

- ♦ Біля 15-ої після переговорів з Кедровським Болбочан покинув штаб.

- ♦ Увечері Кедровський мав зустріч з полковниками, які підписали звернення про призначення П. Болбочана, і отримав запевнення, що вони «... будуть виконувати накази вищого командування» [1, арк.24-29].

9 червня

- ♦ Отаману В. Сальському, командувачу Запорізької групи військ, надійшла телеграма Головного отамана С. Петлюри, в якій зазначалося: «Пан Гавришко мною усовується з посади Інспектора з відповідальністю перед судом за зроблений ним злочин, Отаман Сальський ... залишається і надалі Командуючим. Рахуючи вчинок Болбочана, як самовільний захват влади, я призначаю слідство над ним, наказуючи йому негайно прибути до Ставки»[16].

- ♦ Головний отаман наказав начальнику контррозвідувального відділу штабу Дієвої армії УНР полковнику М. Чеботаріву заарештувати їх[1, арк.15].

10 червня

- ♦ У рапорті Головному отаману С. Петлюрі полковник М. Чеботарів доповів, що «... арештован між 11-ою і 12-ою годиною сего місяця Отаман Болбочан під охороною направляється в Чорний Острів в розпорядження Штабу армії Дієвої»[1, арк.20].

- ♦ Наказний отаман О. Осецький для розгляду справи отамана П. Болбочана призначив надзвичайний суд[1, арк.22].

♦ Об 11 год. 15 хв. у Чорному Острові розпочався суд над П. Болбочаном, який з перервою на 2 год. тривав до 20 год. 20 хв. Вирок гласив: «Отамана Болбочана Петра за його злочинну акцію, завдяки якій сталась дезорганізація військ УНР ведучих наступ, позбавити усіх прав стану і покарати смертю через розстріл...»[1, арк.13-13 зв.].

♦ Маючи можливість протягом 6 год. після оголошення вироку просити помилування, П.Ф. Болбочан звернувся листом до наказного отамана О. Осецького, просив помилування, заявив про готовність служити навіть простим козаком. На тексті листа О. Осецький поставив резолюцію: «Негайно. Штаб армії Дієвої. Представити на догляд п. Головному Отаману прохання отамана Болбочана. 11. VII. 1919 р.»[1, арк.14-14 зв.].

26 червня

♦ Наказний отаман звернувся листом до начальника канцелярії Головного отамана: «Прохаю повідомити, чи не буде яких-небудь розпоряджень від п. Головного Отамана по справі Петра Болбочана, маючи на увазі два прохання Болбочана на ім'я п. Головного Отамана... По одержанні відповіді, що таких розпоряджень не буде, ділу буде дано дальший хід». Того ж дня канцелярія письмово повідомила: «... Відповіді Головний Отаман давати не буде». На цьому ж документі О. Осецький поставив резолюцію: «Наказую негайно виконати вирок суду по ділу Петра Болбочана від 10 червня 1919 р.»[1, арк.10].

30 червня

♦ Листом на адресу голови суду при Штабі Дієвої армії комендант Ставки осаул Клим доповів: «Вирок згаданого (отамана П. Болбочана – В.П.) виконано 28 червня 1919 року в 22 годині на станції Балін» [1, арк.8].

Скупі рядки документів не можуть передати того, що пережив і переніс улюбленець фронтників, особливо - запорожців, отаман П.Ф. Болбочан. У 20-х числах червня 1919 року Ставка перебувала неподалік Кам'янець-Подільського у вагонах, на колесах. За штабними вагонами тягли й арештантський, набитий старшинами Дієвої Армії. За спогадами багатьох сучасників планувалася не одна спроба визволити Петра Федоровича. Полковник П. Дяченко підготував ударну групу старшин, яка мала вчинити напад на станцію Балін. Але без згоди ув'язненого ніхто не наважувався на цей крок. На всі пропозиції, як згадував С. Цап, він відповідав: «Не бажаю і не дозволю, щоб через мене розвалився фронт, пролилася даремно кров і прийшов кінець Україні»[4]. П.Ф. Болбочана жорстоко катували, «два рази водили на розстріл..., викопували яму й езекуційна чота стріляла в нього сліпими патронами». Жителі ст. Балін чули його крики ... [14, с.136].

«Стан, в якому вже перебував полковник Болбочан, - писав сотник С. Цап, - примусив припинити вже справу його визволення з «в'язниці на колесах», бо ж це не принесло б жодної користі... - полковник Болбочан вже був мертвий духовно і фізично, скалічений на душі й тілі»[4].

Секретар державної слідчої комісії, що займалася справою П. Болбочана, Я. Кривицький, розкаюючись і в такий спосіб знімаючи гріх з душі, у лікарні надиктував сповідь про останні дні, фізичні й психічні муки П. Болбочана, про його смерть від руки начальника контррозвідки полковника М. Чоботаріва. Він твердив, що півчота стрільців з охорони двічі відмовилася стріляти і «тоді розлючений начальник охорони Чоботарьов (соціал-демократ-марксист) добув нагана і двічі вистрелив полковнику Болбочанові в голову, по тому вхопив агонізуючого за комір і поволік, копаючи ногами, до ями...»[14, с.152].

Розстріл П.Ф. Болбочана викликав широкий резонанс і негативну реакцію в українських колах. 6 липня 1919 року група старшин, підстаршин і козаків різних частин Запорізької групи передала В. Сальському заяву з вимогою «негайної ревізії процесу над страченим Болбочаном» й передання до суду Міністрів і «всіх осіб, що спричинилися до мордування й ганебного замучення Болбочана». Посол УНР в Австрії В. Липинський засудив цей вчинок, заявив, що уряд УНР «став виразно на шлях партійного терору», і на знак протесту подав у відставку.

1920 року було засновано Товариство запорожців імені полковника П. Болбочана. 29 червня 1921 року відбулася таємна панахида «по убієнному воєнові Петрові», після якої сам С.

Петлюра прибув у табір інтернованих у Вадовицях. Була проведена серія допитів, колишнього Державного інспектора Запорізької групи полковника М. Гавришка побито і разом з іншими організаторами панахиди відправлено до карного табору в Домб'є...». На процесі в справі С. Шварцбарта, який вбив С. Петлюру, М. Гавришко твердив, що він, як і багато інших старшин Дієвої армії УНР, «були загнані до більшовиків самим Головним отаманом та його оточенням» [14, с.156]. 13 квітня 1934 року в Празі на спеціальному засіданні Товариства були розглянуті наявні документи у справі П. Болбочана, заслухані повідомлення свідків і таким чином здійснена спроба офіційно омити чесне ім'я полковника П. Болбочана.

З незалежністю України відкрилися архіви, доступ до закордонних джерел і до нащадків повертається правда про українських героїв. У серпні 2005 року за підтримки фонду імені Євгена Чикаленка на ст. Балин у Дунаєвецькому районі на Хмельниччині з'явилася гранітна плита з надписом: «Біля цього місця 28 червня 1919 року трагічно загинув визначний український воєначальник полковник Петро Болбочан». А далі - рядки з його першого відкритого листа С. Петлюрі: «Ми перед батьківщиною свій обов'язок виконали чесно. Як хто нас буде в чім-небудь обвинувачувати, хай зробить це той, хто більше нас зробив для батьківщини... П. Болбочан, 10 січня 1919 р.».

До меморіальної плити, як данина пам'яті сучасників, лягали квіти і з нагоди 100-річчя трагічної події.

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф.2279, оп.1, спр.3, арк. 17.
2. Там само, ф.3810, оп.1, спр.2, арк. 69-69зв.
3. Центральний державний військово-історичний архів Російської Федерації, ф.409, оп.1, спр. 160429, арк. 1-14зв.
4. Архів С. Цапа (СГД), спр.1, арк.181.
5. Там само, спр.3-Лист до редакції газети «Батьківщина» від 26.06.1967 р.
6. Брицький П.П., Юрійчук Є.П. Жертва української революції: трагічна доля полковника П. Болбочана. - Чернівці: Знання, 2006.-112 с.: фото.
7. Верига В. Визвольні змагання в Україні, 1914-1923 рр.: У 2-х т. - Т.1. - Львів, 1998.
8. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції, марець 1917 р. - грудень 1919 р.). - Київ, 1990. - Ч. III.-С.145-146.
9. Енциклопедія українознавства: Перевид. в Україні. - Львів, 1993. - Т.1. -400 с.
10. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. 1917-1921.- Прага: Укр. вид-во «Пробоем», 1942.-Ч.2 - Кам'янецька доба-Зимовий похід.- С.6, 15, 19.
11. Мартос Б. Болбочан й Оскілко: спогади. - Мюнхен, 1958.
12. Монкевич Б. Похід Болбочана на Крим. - Нью-Йорк, 1956.
13. Середа М. Отаман Болбочан // Літопис Червоної Калини. - 1930. - Берез. (Чис.3).-С.2.
14. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: наук. видання. - Київ: Темпора, 2004. - 416 с.: іл.
15. Скоропадський П.П. Спогади. - Київ; Філадельфія, 1995. -494 с.: фото.
16. Український козак. - 1919. - Ч.4. - 11 черв.
17. Шемет С. Полковник Петро Болбочан (замітки до історії Запорозького Корпусу 1917-1919 рр.) // Хліборобська Україна (Відень). - Кн. 4. - 1922/23.-С.201.
18. Штендера Я. Засуджений до розстрілу. - Львів, 1995.-С.30.

Стаття посвячена діяльності в 1917-1919 гг. командуючого Запорозького корпусу армії УНР Петра Федоровича Болбочана, останнім трагічним страницам его жизни.

Доказано, что на всех этапах войны - при Центральной Раде, Гетманате Павла Скоропадского, Директорши - занимал он проукраинскую позицию, отстаивал независимость Украины. В декабре 1917 г. начал украинизацию в Проскурове на Подолье 5-го армейского корпуса и, невзирая на противодействие русского корпусного командования и пророссийски настроенного корпусного солдатского комитета, привел в Киев сформированный им отряд, противостоял наступлению М. Муравьева. Впоследствии в составе Запорозькой дивизии командовал полком, с 9 апреля 1918 года - 1-ой дивизией Запорозького корпуса, освобождал Харьков. Со специально выделенной группой войск провел удачную военную операцию по освобождению Крыма, 24 апреля взял Симферополь. Во время Гетманата прославился в боях на Черниговщине, получил звание

полковника. Выступил против оккупации Украины австро - немецкими войсками, поддержал восстание, возглавленное Директорией. Как командующий фронта в звании атамана П.Ф. Болбочан в тяжелых условиях противостоял русским и немецким войскам на Левобережье, но лишенный поддержки вынужден был отступить сначала из Харькова, а затем и с Полтавы. Арестован 22 января в 1919 г. приближенным к С. Петлюре сотником О. Волохом и до 26 июня - дня казни был в опале, находился под домашним арестом.

Установлено, что до сих пор нет единства в оценке причин ареста и расстрела выдающегося военачальника: тогдашнее руководство, в частности глава правительства И. Мазепа и др., считали П.Ф. Болбочана мятежником, представителем правых сил, которые с его помощью хотели взять власть в свои руки, большинство авторов исследований и мемуаров видели причину в недружелюбном отношении к слишком прямолинейному полководцу Главного атамана Симона Петлюры.

В годы независимости он вернулся к современникам как патриот, непримиримый защитник украинской государственности, национальной независимости.

Ключевые слова: армия УНР, Главный атаман, Государственный инспектор, Наказной атаман, Чрезвычайный военный суд, Общество запорожцев имени полковника П. Болбочана.

The article is devoted to the activity of the commander of Zaporizhzhya corps of the Effective army of UNR Petro Fedorovych Bolbochan in the years of liberation competitions and to the last tragic pages of his life. It is well-proven that at all stages of war – at the periods of the Central Rada, Hetman Pavlo Skoropadskiy's rule and the Directory, - he took Ukraine – supporting position and defended the independence of Ukraine. In December 1917 he began the process of Ukrainianization of 5th army corps in Proskuriv on Podillia, and despite the counteraction of the Russian cabinet – type command and Russia – supporting adjusted cabinet-typesoldier's committee, drove the detachment formed by him to Kyiv, resisted to the attack of M. Muraviov. Afterwards being a part of Zaporizhzhian division he gave orders to the regiment. Since April, 9, 1918 he was the commander of the 1th division of Zaporizhzhian corps and liberated Kharkiv. He conducted a successful military operation of the liberation of the Crimea with the especially distinguished group of troops and on April, 24 took Simferopol. During the Hetman's rule he became famous for the fights in Chernihiv oblast, got the rank of colonel. He contested against the occupation of Ukraine by the Austrian – German troops, supported the revolt led by the Directory. As a commander of front in the rank of ataman Petro Bolbochan resisted to the Russian and German troops in difficult condition on the Left-bank territory, but due to the lack of support he was forced to step back first from Kharkiv and then from Poltava. On January, 22 1919 being arrested by close to Symon Petliura Sotnyk O. Volokh he was under a housearrest till the day of execution.

It is set that there is not still any unity in the estimation of reasons of the arrest and shooting of prominent military leader: the guidance of that time, inparticular, the head of the government Ivan Mazepa and others considered Petro Bolbochan to be a rebel, a representative of the right forces who with his help wanted to take power in the hands. Most authors of researches and memoirs saw the reason in unfriendly attitude toward to orectilinear military man the Chief ataman Symon Petliura. In the years of independence he returned to his contemporaries as a patriot, irreconcilable defender of the Ukrainian state system and the national independence.

Keywords: the Effective army of UNR, the Chief ataman, Government controller, Order ataman, Emergency martial court, the Society of the Zaporozhian cossacks named after colonel Petro Bolbochan.

1. Central record office of supreme bodies of power and management of Ukraine, f.2279, desc.1, case.3, p. 17.
2. Thesame, f.3810, desc.1, case.2, p. 69-69 ret.
3. Central record military historical office of Russian Federation, f.409, desc.1, case. 160429, p. 1-14 ret.
4. Archiveof S.Tsap (SGD), case.1, p.181.
5. Thesame, case.3 – Letter to the editor of “Batktivshchyna” newspaperfrom 26.06.1967
6. Brytskyi P.P., Yuriichuk Y.P. Victim of Ukrainian revolution: tragic fate of Colonel P. Bolbochan. - Chernivtsi: Znannia, 2006.-112 p.: photo.
7. VerygaV. Liberation competitions in Ukraine, 1914-1923: in 2 vol. - V.1. - Lviv, 1998.
8. Vynnychenko V.Revivalofnation (History of Ukrainian revolution, March 1917- December 1919). -Kyiv, 1990. - P. 3.-P.145-146.

9. Encyclopedia of Ukrainian Lore Study : Republished in Ukraine. - Lviv, 1993. - V.1. - 400 p.
10. Mazepa I. Ukraine in fire and storms of revolutions. 1917-1921. Prague: "Proboien", 1942.-P.2 Kamianets's period–Winter campaign.- P.6, 15, 19.
11. Martos B. Bolbochan and Oskilko: memoirs. Munich, 1958.
12. Monkevych B. Bolbochan's campaign to the Crimea. New York, 1956.
13. Sereda M. Ataman Bolbochan // Chronicle of Redguelderrose. - 1930. - March (#.3).-P.2.
14. Sidak V., Ostashko T., Wronska T. Colonel Petro Bolbochan.: tragedy of Ukrainian state official: scien. edit. -Kyiv: Tempora, 2004. - 416 p.il.
15. Skoropadskyi P.P. Memoirs. Kyiv; Philadelphia, 1995. - 494 p.: photo.
16. Ukrainian cossack. - 1919. - #.4. - 11 June.
17. Shemet S. Colonel Petro Bolbochan (notes to the history of Zaporizhian corps. 1917-1919) // Khlivorobskia Ukraine (Vienna). - B. 4. - 1922/23.- P.201.
18. Shtendera Y. Convict to shooting. Lviv, 1995.- P.30.

© Прокопчук В. С., 2019

Стаття надійшла до редколегії 21.10.2019 р.